

Vergaderjaar 2023–2024

35 165

Verkiezingen

Nr. 67

**BRIEF VAN DE MINISTER VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN
KONINKRIJKSRELATIES**

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 7 december 2023

Op 2 december jl. heeft uw Kamer besloten een hertelling te houden in vier stembureaus van de gemeente Tilburg. In deze stembureaus was sprake van onverklaarde telverschillen. Deze onverklaarde telverschillen waren voor de commissie voor het onderzoek naar de geloofsbrieven aanleiding een hertelling te vragen. Bij de stemming over deze hertelling heeft het lid-Omtzigt (Groep Omtzigt) verzocht een extern onderzoek uit te voeren naar het verloop van het verkiezingsproces, in het bijzonder de constatering van het aantal telverschillen en waarom dat niet eerder heeft geleid tot een lokale hertelling. Daarbij is ook gevraagd de signaleringsfunctie van de ondersteunende software verkiezingen (OSV2020) in dit onderzoek te betrekken. Het verzoek van het lid Omtzigt is door uw Kamer doorgeleid naar de commissie voor het onderzoek van de geloofsbrieven en de commissie voor Binnenlandse Zaken.

Het is mijn voornemen om de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezing uiterlijk 1 april aan uw Kamer toe te sturen. Het uitvoeren van een extern onderzoek kost tijd en zou op korte termijn al moeten starten. Daarom stuur ik u, vooruitlopend op een eventueel verzoek van de commissie voor Binnenlandse Zaken, deze brief.

Met deze brief informeer ik u over het proces bij een hertelling, de hertelling in Tilburg en mijn voorstel voor het onderzoek zoals verzocht door het lid Omtzigt.

Het proces bij een hertelling

De mogelijkheid van een hertelling van stempassen en stembiljetten is een vast onderdeel van de procedure voor de vaststelling van een verkiezingsuitslag. Bij de telling, het optellen van de uitslagen en het invullen van het proces-verbaal kunnen menselijke fouten of vergissingen optreden. Ook kunnen telverschillen ontstaan als gevolg van gebeurte-

nissen tijdens de stemming.¹ Daarom bestaan er verschillende controle-stappen, waarbij een hertelling voorzien is om een fout of vergissing te corrigeren of om een opmerkelijke uitslag te valideren. Binnen de huidige procedure voor de vaststelling van de verkiezingsuitslag zijn verschillende momenten waarop een hertelling kan worden uitgevoerd. Met de invoering van de nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen op 1 januari 2023 zijn verschillende controles ingevoerd die het uitvoeren van een hertelling in een vroeg stadium van de uitslagvaststelling mogelijk maken. Naast het gemeentelijk stembureau en het centraal stembureau kan uw Kamer laatstelijk, als vertegenwoordigend orgaan waarvoor deze verkiezing gehouden werd, ook beslissen over een hertelling bij een of meer stembureaus.² De bevoegdheid om over te gaan tot een hertelling van een of meer stembureaus heeft uw Kamer al geruime tijd. Eerder is bijvoorbeeld bij de Tweede Kamerverkiezing in 2021 ook besloten tot het hertellen van 1 stembureau in verband met een hoog aantal onverklaarde verschillen tussen het aantal getelde stembiljetten en het aantal toegelaten kiezers.

Sinds 1 januari 2023 wordt een hertelling altijd uitgevoerd door het gemeentelijk stembureau. Wanneer een hertelling leidt tot aanpassing van een vastgesteld proces-verbaal stelt het gemeentelijk stembureau een corrigendum op, waarmee de uitslag voor dat stembureau wordt aangepast. Het corrigendum wordt vervolgens door het centraal stembureau betrokken bij de vaststelling van de uitslag.

De hertelling in Tilburg

De gemeente Tilburg heeft voor het tellen van de stemmen de procedure volgens een centrale stemopneming gevolgd. Hierbij wordt op woensdagavond door de stembureaus alleen het aantal stemmen per partij (ook wel: lijst) geteld. Op donderdag wordt vervolgens door het gemeentelijk stembureau het aantal stemmen per partij en per kandidaat geteld. Bij het vaststellen van een onverklaard telverschil bij de telling die gedaan wordt met een centrale stemopneming schrijft de Kieswet een controle van het aantal toegelaten kiezers (aantal stempassen, kiezerspassen en volmachten) voor³. Nadat op donderdag een onverklaard telverschil geconstateerd is heeft het gemeentelijk stembureau het aantal stempassen herteld, waarna de uitslag voor de gemeente Tilburg is vastgesteld.

Als een gemeentelijk stembureau tijdens de stemopneming constateert dat er sprake is van een vermoeden van fouten kan het gemeentelijk stembureau zelf besluiten de stemmen voor het betreffende stembureau opnieuw te tellen. De Kieswet voorziet verder in een bevoegdheid voor het centraal stembureau om het gemeentelijk stembureau een hertelling uit te laten voeren als er sprake is van een vermoeden van fouten.⁴ Het controleprotocol voor het centraal stembureau beschrijft welke controles worden gedaan voor het vaststellen van mogelijke fouten.⁵ Daarnaast controleert het centraal stembureau of er stembureaus zijn waar de

---

¹ Bijvoorbeeld een verschil tussen het aantal geregistreerde stembiljetten en toegelaten kiezers, wanneer een kiezer per abuis het stembiljet mee naar huis heeft meegenomen in plaats deze in de stembus te hebben gedaan.

² Artikel V 4a Kieswet.

³ Artikel Na 20 Kieswet.

⁴ Artikel P 1e Kieswet.

⁵ <https://www.kiesraad.nl/adviezen-en-publicaties/publicaties/2023/10/17/controle-protocollen-vaststelling-verkiezingsuitslag>.

verklaarde verschillen opmerkelijk zijn.⁶ Als opmerkelijk wordt gezien als het totaal aantal verklaarde verschillen meer is dan 2% van het totaal uitgebrachte stemmen. Met betrekking tot onverklaarde verschillen⁷ is in het controleprotocol geen norm opgenomen. Het gemeentelijk stembureau en het centraal stembureau hebben in deze casus alle stappen gezet die wettelijk zijn voorgeschreven.

Nadat de Kiesraad de verkiezingsuitslag heeft vastgesteld heeft de commissie voor het onderzoek naar de geloofsbrieven van de Tweede Kamer gevraagd een hertelling uit te voeren voor de stembureaus 9, 15, 21 en 31 in de gemeente Tilburg. Hierbij verwijst de commissie naar de grens van 2% voor verklaarde telverschillen en merkt op dat het aantal onverklaarde telverschillen bij stembureau 21 hoger is dan 2% van het totaal aantal uitgebrachte stemmen. In samenhang met de geconstateerde telverschillen bij de eerder genoemde stembureaus vergt dit volgens de commissie nader onderzoek. De gemeente Tilburg heeft op zaterdag 2 december een hertelling uitgevoerd voor de stembureaus 9, 15, 21 en 31. Naar aanleiding van deze hertelling is het merendeel van de onverklaarde telverschillen opgelost. De Kiesraad is op maandag 4 december bijeengekomen om de uitslag voor de verkiezing opnieuw vast te stellen. De aanpassing van de verkiezingsuitslag heeft niet geleid tot een aanpassing van de zetelverdeling.

De commissie voor het onderzoek naar de geloofsbrieven heeft op 5 december jl. verslag uitgebracht aan de Tweede Kamer. Daarbij heeft de commissie geconcludeerd dat de Tweede Kamerverkiezing op 22 november jl. eerlijk, transparant en controleerbaar is verlopen en voldoet aan de waarborgen toegankelijkheid, stemgeheim en stemvrijheid.

Voorstel voor onderzoek

Met uw Kamer constateer ik dat een onderzoek naar deze casus op zijn plaats is. Doel van dit onderzoek is van deze casus te leren en vast te stellen hoe het verkiezingsproces verder kan worden verbeterd. Voor het uitvoeren van dit onderzoek geef ik opdracht aan een extern bureau. Het gemeentelijk stembureau en het centraal stembureau worden betrokken bij de uitvoering van dit onderzoek.

Met dit onderzoek wil ik laten nagaan hoe deze situatie zich heeft kunnen voordoen en daaruit lessen trekken. Hieruit moet ook blijken of de gehanteerde werkwijze, de inzet van OSV2020 en protocollen voor het tellen en hertellen van de stemmen verder verbeterd kunnen worden. Daarbij moet ook worden ingegaan op de zorgen van de commissie voor het onderzoek naar de geloofsbrieven over de uitvoerbaarheid van dit proces in relatie tot de korte termijnen. Dit onderzoek laat ik uitvoeren als onderdeel van de (bredere) evaluatie van deze verkiezing. In de evaluatie wordt – indien nodig – ook ingegaan op de verdere verbetering van wet- en regelgeving. Ik streef ernaar de evaluatie voor 1 april aan uw Kamer te doen toekomen.

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,
H.M. de Jonge

⁶ De «verklaarde verschillen» zijn een optelsom van de rubrieken «aantal keren dat een stembiljet te veel/te weinig is uitgereikt», «aantal keren dat er een andere verklaring is voor het verschil», «aantal keren dat een kiezer het stembiljet niet heeft ingeleverd».

⁷ De onverklaarde verschillen zijn de verschillen tussen het aantal getelde stembiljetten en toegelaten kiezers waarvoor geen verklaring is opgenomen.